

Balázs Géza

A Csendes-óceántól a Csendes-óceánig

Egy több mint húszéves meghívásnak eleget téve, 2005-ben rászántam magam, hogy elrepüljek a tengeren túlra, Costa Ricába. S ha már ott voltam, átrepültem Guatemalába is. Amikor a trópusi őserdőben megpillantottam a hegyből kibomló maja piramisokat, magával ragadott az ősi, eltűnt kultúrák világa. A Csendes-óceán partján elkezdtem tűnődni a világon. És a következő években – főleg a „napsütötte sávban” – számos régi kultúrát, romvárost jártam be: Mexikóban, Marokkóban, Tunéziában, Egyiptomban, Jordániában, Iránban, Indiában, Burmában, Srí Lankán, Kambodzsában, Vietnamban... Végigutaztam az „olajországokat”, s fölmentem Nepálba is. 2014-ben a másik irányból – 16 ezer kilométeres repülőúttal – jutottam el a Csendes-óceán közepére, Mikronéziába, Óceánia Velencéjének fölfedezésére. Körbejártam a Földet.

Mi hajtott? Nem a kilométerek, nem a bejárt országok számának gyarapítása. Kisebb írásokban összefoglaltam tapasztalataimat. Kulturális és nyelvészeti antropológusként leginkább a nagy kultúrák összeomlása izgatott. Nemcsak az eltűnt és a romvárosok, hanem az, hogy az emléküik milyen gyorsan homályosult el. Az emberiség nagyon gyorsan felejt. Szinte valamennyi felfutott kultúra örök életűnek hitte magát, azután viszonylag gyorsan föladta: összeomlott. Föltűnt, hogy a nagy összeomlásokat minden valószínűség szerint mindenütt irracionális cselek-

vés előzte meg. Leginkább a „halmozás”: fel nem fogható építkezésekbe fogtak bele. Katedrálisokra emlékeztető síremlékeket faragtak a jordániai Petrában. A burmai Bagan-fennsíkon sztúpák ezreit halmozták fel. A maja piramisok a Karib-tengertől a Csendes-óceánig húzódnak, s ma is csak egy részüket tárták fel. A kambodzsai Angkor az akkori világ legnagyobb városa, legfejlettebb építészeti kultúrája volt – s épp a minap jelentették be, hogy még kiterjedtebb városokat találtak körülötte. Óceánia közepén épült egy kőváros – pedig ma sem laknak ott az emberek kőházakban.

Szinte mindenhol óriási népességkoncentráció alakult ki. Brutális természetátalakításba fogtak. Erdőket irtottak, csatornákat építettek. A semmiből gyors felfutás jött, majd hirtelen összeomlás. Sokan voltak, és kevesen lettek. A kevesek pedig többnyire elhagyták az építészeti csodákat, amelyeket behordott a homok, benőtt az őserdő, és az egész elfelejtődött. Az összeomlás fő oka a természet-ember és az ember-ember közötti megbomlott harmónia volt. Az óriási társadalmi különbségek. Az „isteni” uralkodó és az alávetett tömegek. Az emberáldozatok, sőt a kannibalizmus. Feltűnő az építészeti, a szóbeli és írásos emlékek gyors eltűnése. Az összeomló kultúrák természetesen magukkal rántották a nyelveket is. Az egyiptomi nyelv eltűnt. A maját csak kuriózumként beszélik.

Tesztelhetjük egy ország demokráciaszintjét jórészt a határon való

belépéskor. Kis és nagy diktatúrák határain tengernyi papirost kell kitölteni. Szinte mindenhol kell fizetni: vagy vízumdíjat és/vagy ki- és belépési illetéket, de kitalálták már a fertőtlenítési díjat is. Kambodzsában és még sok helyen „sztárfotó” készül. Dubajban íriszfotó. Guamban (USA) ujjlenyomatot vesznek, akkor is, ha egy egyórás átszállás miatt 20 percre lépsz be az USA területére. A kitöltendő papirosokon mindenfélét kérdeznek, foglalkozást és jövedelmet is. Ha valamit tévesen értelmezel (angol szakkifejezések), könnyen kiabálnak veled. Indiában kerekén 30 percen át vitakoztak, mert máshol léptem be és máshol ki, s ezt nem tudták értelmezni. Végül megvetően a pultra vágta az útlevelém. A budapesti indiai nagykövetségen a vízumért várakozni kell, majd valami főnök berendeli az embert, és kifaggatja, hogy mi célból utazik Indiába. Izrael mindenentúltesz. A határon idegesek lesznek az iráni vízumtól, és viszont, mert az izraeli pecsét sok más országban kiutasítást jelent. Nem minden muzulmán országban túrik meg a Bibliát vagy Buddhát (Maldív-szigetek, Katar), igaz, sok helyen kulturáltan becsomagolják és kilépéskor visszaadják. Vannak pozitív élményeim. Iránban egy közlekedési rendőr megállított, megkérdezte, hogy külföldiként mit gondolkodok Iránról. Majd kezet nyújtott, és azt mondta, hogy meséljem el mindenkinek Európában ezt a beszélgetést.

Érdekes tapasztalat, hogy hogyan fogadják az idegent. Ahol ritkán látnak idegent, ott csodálkozással, sőt le is fotózzák őket. Vietnamban, Iránban, a Fülöp-szigeteken közös fotót kérhetnek a turistától. Dél-Indiában úton-útfélen megállítanak és közös szelfit kérnek. „Nem láttak még fehér

embert.” A repülőtereken viszont szinte mindenütt a taxismaffia a fogadó (Magyarország sem kivétel). Az arab országokban és Ázsiában szinte mindenütt feltűnő a segítőkészség. Ha problémája van a külföldinek, hamar egy egész csapat támad körülötte, hogy segítsenek. A turizmus terjedésével az önzetlen vendégszeretet viszszaszorul. A Maldív-szigeteken történt meg, hogy egy helyi lakos javasolta, menjünk együtt taxival (1 km), és kifizette a számlát. Srí Lankán a helyi buszok kalauzai szinte minden esetben elvittek a következő buszhoz. Örményországban utánunk szaladt egy hölgy, hogy megbizonyosodjon róla, tényleg jó buszra szállunk-e. Indiában a jegypénztárnál könnyen félretolnak. Aki erőszakos, az győz. Thaiföldön egy hétig jártunk egy vendéglőbe. Az utolsó alkalomkor ajándékot adtak. Burmában az ajándék egy teameghívás volt.

Az élet sokféle. A legtöbb helyen jóval nagyobb a szegénység, mint nálunk, de több az öröm. Ázsiában a gyerekek mindenhol örömmel mennek egyenruhában az iskolába. Keletebbre a vallás (hinduizmus, buddhizmus) átszövi a mindennapokat. A katolicizmus is: például Srí Lankán, a „kis Rómában” (Negombó) vagy a Fülöp-szigeteken. A templomok hajnaltól késő estig nyitva, énektől hangosak. Vasárnap mozdulni sem lehet bennük.

Az összeomló kultúrák előjeleit már ma is föl lehet fedezni. Részben itthon, Európában, de fokozottan a gyorsan felfutó, gyarapodó „olajországokban”. Dubaj egyszerűen riasztó, de már követi Doha (Katar) is. A Yucatán-félszigetet (Cancun) sablonos, riasztó tömegturista-központtá tette Mexikó. Demográfiai „bombán” ül India, kisebb mértékben a Fülöp-szige-

tek – de egész Ázsiáról elmondható, hogy a lakosság átlagéletkora 30 év alatt van. A velünk élő középkor bukkan fel a nagyon emberi Nepálban, és ijesztően Indiában, különösen Varanasziban, a holtak városában. A Gangesz partján folyamatosan égetik a halottakat. A Gangesz halott folyó. Fa már alig van. A Fülöp-szigeteken az óriási társadalmi ellentétek döbbsentenek meg. A 40 emeletes luxus-felhőkarcoló tövében nyitott városi szennyvízcsatorna. A Maldív-szigetek parányi fővárosa, Male egy óra alatt gyalogosan bejárható sziget, de a zsúfolt autóközlekedés miatt mozdulni sem lehet. Ahol felfut a motorizáció, ott szinte csak full-extrás, környezetkárosító terrepjárókat látni: az „olajországokban”, Laoszban, a Fülöp-szigeteken.

Az emberiség mindig dölyfös volt, s túlzottan bízott magában. A felfutás, a halmozás, a demográfiai sűrűsödés ma tragikus méreteken folyik. S ez eddig összeomlásokhoz vezetett. „Élhető”, lassú világot csak néhány országban tapasztaltam. Costa Ricában, ahol nincs hadsereg, és mivel egyetlen kincsük a burjánzó természet, visszafogott a fejlesztés. Nepálban, ahol talán a megközelítési nehézségek konzerválták a középkort. Ománban, ahol bár gazdagság van, s talán azért is, mert ramadán idején tartózkodtunk ott, a hagyomány nem látszik elveszni. Iránban, amelyet talán a hosszú bojkott tett befelé fordulóvá, lassúvá. Laosz is visszafogott, kicsit üres országnak tűnt – Luang Prabang egyenesen „ázsiai Svájc”, talán a buddhizmus teszi. Végül ott van az ősi világából hirtelen kiemelt és függetlenséget kapott Mikronézia, amely láthatóan tervek, elképzelések nélkül vergődik az óceáni, az örök semmi közepén. Az is lehet, hogy az övé, no meg a visszafogott, lassú életre beállt

országoké lesz a jövő. Mert mindenki, aki rohan, aki halmoz, egyszer csak összeomlik.

*

Most már nemcsak könyvekből ismerem desszertként a szöcskeropogtatást, a kutyaevést, a rituális halottégetést. Megismertem az életmódok sokféleségét, rácsodálkoztam arra, hogy Ázsiában mennyire szerény körülmények között mennyivel boldogabbak az emberek, mint mi. Elgondolkodtatott, hogy még a legszegényebb országokban is rendszerint jobb mobiltelefonja van az embereknek, mint nekem; valamint az is, mi lenne, ha az egész világ pontosan olyan „szegény” nívón akarna élni, mint egy közép-európai (magyar) ember.

Megérintett a vallások sokfélesége és elevensége. Megismerkedtem az iszlám változataival, a ramadán ideji csönddel és esti föléléddel. Ománban barátságosan hívtak a mecset melletti esti falatozásra. Iránban elmentem Khomeini ajatollah sírjához, de az örök elem álltak. Jangonban egy burmai férfival léptem be az anglikán templomba, a pap nagy szeretettel fogadott. Azerbajdzsán kis falujában egy új katolikus felekezet képviselőit ismertem meg. Ismerkedtem a buddhizmus változataival Srí Lankától Vietnámig. Eljutottam Nepál és India határán Buddha szülőföldjére, sok helyen láttam Buddha „lábnyomát”, részt vettem a Srí Lanka-i Ádám-hegyre vezető buddhista-hinduista-keresztény zarándoklaton. Elgondolkodtattak a piros festékekkel és rizzsel teliszórt hinduista szentélyek és a szinte borzongató templomok. Meglepett, hogy Közép-Amerika katolikus templomaiban vidám énekeket énekelnek.

Foglalkoztatott a világ politikai sokfélesége is. A demokráciák és a

diktatúrák között számos átmenet van; sok ország törekszik arra, hogy hangsúlyozza a „népi” jelzõt, egyesek még a szocialistát is, de minden ország valamilyen kapitalista utat követ. Laosz kapcsán a következõ politológiai nonszenszt találtam ki: buddhista kapitalista szocializmus. Megdöbbenõt, ha valaki kívülrõl, a helyi sajátosságokat nem ismerve akarja megmondani, hogy mi a jó a másiknak... Európa szinte biztos, hogy egész Ázsiát betiltaná. Tanulmányoztam az írásmódok sokféleségét, a szanszkrit, páli, maja, arab írást, a különféle hieroglifákat. Madurajban (Burma) láttam a világ legnagyobb „könyvét”: Buddha beszédeinek egy-egy lapja egy-egy külön sztúpában foglal helyet, s most egészen közelrõl megnéztem a legértékesebb fennmaradt maja kódexet is.

Meglepõ számomra, hogy míg a magyar oktatási rendszerváltás egyik szimbolikus lépése volt az iskolai egyenköpeny eltörlése, addig a világ legtöbb részén, még a legszegényebb országokban (Mianmar, Nepál, Guatemala) is a gyerekek patyolattiszta fehér vagy színes egyenruhában mennek iskolába.

Útjaim során kavarnak bennem az országok, városok, pénzek, nevek és nyelvek. Érdekes, hogy a világnyelvek (oros, francia, német) közül ma már egyikkel se lehet boldogulni. Viszont egész kezdetleges angol nyelvtudással a világ legtöbb részén elboldogulhatunk. Vannak makacsul ellenálló területek: például a nagyon elzárt vidékek, falvak, illetve általában a spanyol nyelvû területek. Úgy látszik, a világnyelveket beszélõk elkényelmesednek.

A Külügyminisztérium honlapja szinte minden országtól óv. Ez alapján el se indulnánk. Valódi veszélyben ritkán éreztem magam. A turistacsap-

dák többségét elkerültem, igaz, Indiában nem mindig. Mexikóvárosban féltem, amikor a fõtérrel rossz irányba indultam. A közép-amerikai országokban minden intézmény, sõt élelmiszerüzlet kapujában géppuskás őr áll. San Salvadorban fegyverropogásra ébredtünk.

Rólunk, magyarokról keveset tudnak. Ha beszélni hallanak minket, leginkább spanyolnak gondolnak. Egy belizei hölgy megkérdezte, milyen nyelven beszélünk, mert annyira „szexi”. Megkérdezik, hogy mihez hasonlít a magyar nyelv. A Hungary országnév hallatán sokan ironizálnak: hungry? A magyar focit és Puskás Öcsit szerte a világban ismerik. Kevesen tudják, hol van Magyarország. Valódi nemzetstratégia lenne, ha mindig vinnék magunkkal képeslapot, országismertetõt, mert az emberek mindenhol érdeklõdõek és hálásak a kis ajándékokért. Mosolytalan országban élek, a világban meglepett a derû és a segítõkészség. Ha érdeklõdünk, összegyûlnek az emberek, tanácsot adnak, megállítják a buszt. Azerbajdzsánban átadták a helyet egy zsúfolt kisbuszban. A vietnami állatkertben egy kislány nem az elefántot nézte, hanem minket, és kérte a szüleit, hogy fotózzanak le bennünket. Az is érdekes, hogy míg nálunk, Magyarországon valamiféle „diszkrimináció tilalma” miatt nem lehet a hazai lakosoknak külön kulturális kedvezményt adni, addig másutt támogatják a hazai lakosságot (a Tadzs Mahalba 25-szörös áron válthat jegyet a külföldi).

Meghatározó élményem: az Ázsia-érzés. Ázsiában más az idõ- és a térvizony. Sári László írja: „a legjellemzõbb Ázsia-élmény: a végtelenség szabadító élménye”. Bennünket, európaiakat „kétértékû” (igen-nem) logikai gondolkodásmód vezet. Arisztotelész

hiába figyelmeztetett a „kizárt harmadik” törvényére. Gondolkodásunk gúzsba van kötve: „uralkodóvá tettük magunk fölött az egyirányú, lineáris időt”. Az utazás, amennyiben valóban megismerés, hozzásegíthet egyfajta megtisztuláshoz, lelki átalakuláshoz. A hosszú repülőutakat, repülőtéri várakozásokat, üres időket olvasással töltöm. Legutóbbi utamon újraolvastam Dante *Isteni színjátékát*. Utolsó sorai rímelnék hazatérő érzéseimmel: „Csüggedtem volna, lankadt képzelettel, / de folyton-gyors kerékként forgatott / vágyat és célt bennem a Szeretet, mely / mozgat napot és minden csillagot” (Babits Mihály fordítása).

*

(Hazatérés)

Soha nem feledem: „S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom”. Ehhez kell valami. A turista Eötvös Loránd emléke. A szülő, aki kiviszi gyermekét a Normafához. A tanár, aki a történelmet, a tudósokat, írókat, költőket – az adott helyhez köti. Azután már önálló kamaszként a vadregényes Pilis. Vali néni, aki iskolai szünetekben a fiatalokkal többnapos túrákra vitt. Végigyalogoltuk a dél-dunántúli kéktúrát, azután meg részletekben az országos kéket. Már alig voltak turistaházak. Falvakban szálltunk meg. Turistajelzéseket festettünk. Ennyi volt a világ: a Pilis, a Börzsöny, a Cserhát, a Mátra, a Bükk és a Zempléni-hegység. Később a Vértes, a Bakony, a Mecsek, a Balaton-felvidék. Galgóczi Erzsébet írja valahol, hogy ők, falujáró újságírók-írók néha azzal szórakoztak, hogy mondtak egy falunevet, s vizsgáztat-

ták egymást, ki tudja megmondani, az valójában hol is van. Általában tudták.

A turistaemlékek. Például Uppony... A csodás Upponyi-szoros után érkeztünk a faluba, s a „fizetővendéglátó-szolgálat” nyújtott szállást. Finom fokhagymás piritóst és teát kaptunk. Másnap reggel a szállásadó asszony azt mondta, hogy nagyon szeretné ezt a városi gyereket örökbe fogadni, mert első látásra megszerette... Tréfásan mondta, de én rögtön láttam a szemében a nagyon mély szomorúságot. Vali néni tréfával ütötte el: a húgom gyermeke, igaz, van ott négy is, de már másnak se adták... Negyven év telt el az upponyi pihenő óta. Megnő az ember szíve, mondaná Lőrincze Lajos. Nekem „megszólalnak” a helynevek: Egyházashetye, Nikla, Kőszeg, Szombathely, Pannonhalma, Zirc, Tihany, Rácegrespuszta, Szekszárd, Kiskőrös, Szeged, Hódmezővásárhely, Gyula, Sátoraljaújhely, Széphalom, Vízoly, vagy hogy tágabbra nyissuk a kaput: Pusztakamarás, Gyergyószentmiklós, Nagyvárad, Ada, Szabadka, Lendva, Pozsony, Érsekújvár, Nyitra, Lőcse, Királyhelmec, Munkács...

A táj feltöltődik, megtelik érzelmmel, például idézetekkel, melyek váratlanul felfakadnak, és pontosabban mondják el, amit érzünk: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, / nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt / kis ország, messzeringó gyerekkorom világa. / Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága / s remélem, testem is majd e földbe süpped el. / Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom...” (Radnóti Miklós: *Nem tudhatom*).

Balázs Géza *Körbejárt Föld* című, 250 színes fényképpel illusztrált kötete karácsonykor jelenik meg az Anyanyelvápolók Szövetsége, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és az Inter Nonprofit Kft. gondozásában.